

Культурна компетентність особистості вважатиметься сформованою, якщо учень/учениця: розуміє суть поняття культура; знає знакових діячів української культури, зокрема маловідомих (замовчуваних, знищених режимом) і привласнених чужими культурами; виявляє обізнаність із базовим обсягом культурологічної інформації; демонструє здатність доцільно застосовувати її; знає культурні стандарти народу; дотримується їх; усвідомлює специфіку української культури, що проявляється у мові, цінностях, традиціях, звичаях і звичках; сприймає українську культуру як невід'ємну складову загальнолюдської; усвідомлює культурні відмінності між народами; виражає ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва; утверджує цінності національної культури на особистісному рівні; виявляє готовність успадкувати й передати нащадкам духовні й культурні надбання українського народу; демонструє міжкультурне взаєморозуміння, толерантність до представників інших культур; виявляє здатність вести діалог, здійснювати міжкультурну комунікацію, не втрачаючи власної ідентичності; оцінює творіння української культури.

Література

1. Галаєвська Л. В. Текстоцентричний підхід до формування мовленнєвих умінь і навичок та його реалізація в підручнику української мови. *Проблеми сучасного підручника*. 2017. Вип. 19. С 68-79.
2. Галаєвська, Л.В. Проблема вивчення мовленнєвих жанрів на уроках української мови в старшій школі. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя), (4), 14-19. <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2018-PP-4-14-19>
3. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
4. Пентилюк М. І., Горошкіна О. М., Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2015. 320 с.
5. Кизенко В. І. Відбір змісту освіти для старшої школи й відображення його у програмах і підручниках. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ: Педагогічна думка, 2015. Вип. 15. Ч. 1. С. 276–288.

Дічек Н.П.

*доктор пед. наук, професор,
завідувач відділу історії та філософії освіти
Інститут педагогіки НАПН України
n.p.dichek@gmail.com*

З КОГОРТИ ПОЦІНОВУВАЧІВ ВИШИВАНКИ ЯК ОЗНАКИ

НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ: ІВАН СТЕШЕНКО (1873-1918)

Коли прийняти за максимум, що в українській вишиванці – і «Вкраїна, і доля»,

в ній «боролися предки за волю. І відходили на небеса» (Т. Строкач), то ставлення до цього традиційного національного строю варто розглядати як певне особистісне ставлення людини до своєї національної приналежності. У минулорічному виступі на конференції «Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» нами зазначалося, що свого часу Іван Франко, як представник української інтелектуальної еліти кінця XIX-початку XX ст., запровадив стиль поєднання або комбінування вишитої сорочки з цивільним піджаком, чим виявляв своє шанобливе ставлення до етнотрадицій і символічно-образного світу свого народу, якому служив.

До національно свідомих послідовників стилю І.Франка можна віднести й Івана Матвійовича Стешенка (1873-1918). Це ім'я наразі не належить до широко відомих, хоча він – один із 9 секретарів (або по-сучасному – міністрів) **першого** складу Генерального Секретаріату (по-сучасному – Кабінет Міністрів) новоствореного Українською Центральною Радою (УЦР) у червні 1917 р. виконавчого органу. До складу Секретаріату увійшли кращі сини українського народу, які тривалий час боролися із російським царизмом за права і свободу українців, а після проголошення УЦР розпочали титанічну роботу із розбудови фінансових, продовольчих, земельних тощо справ молодій країні.

Саме тоді, після довгих століть бездержавного існування український народ зорганізувався і зміг стати господарем своєї землі, утвердити свою державність, визнану світовою спільнотою. На І. Стешенка-секретаря покладалися обов'язки опіки розвитком освіти в молодій самостійній Українській державі, завдання «задоволення потреб українського народу в галузі національної світи». Нагадаємо, що і нині питання освіти визнаються надважливими для державотворення, а на початку XX ст., коли українське населення не мало національної, україномовної системи освіти, а тому у своїй більшості лишалося неписьменним, розвиток освіти був першочерговим завданням і нагальною проблемою.

Донедавна у науковому обігу було вкрай мало документальних відомостей про постать Івана Стешенка як першого міністра (Генерального секретаря) освіти України. Як зазначає, наприклад, сучасний дослідник біографій українських

міністрів освіти Ігор Лікарчук, І.Стешенко «не залишив жодної праці, в якій було б розкрито сутність його педагогічних поглядів, [він] не встиг підготувати й спогади про свою діяльність на чолі Секретаріату освіти» [3, с.12]. Однак це не зовсім так. У нарисі іншої сучасної дослідниці Т.Самоплавської наведено принаймні шість його дописів щодо так званого українського питання, становища української мови в імперії, українофільства, датовані 1905 р. і вміщені на сторінках російськомовних часописів «Киевские отклики» та «Южные записки» [10, с.496; 500]. У них Іван Стешенко виступав за націоналізацію шкільної та вищої освіти для українців, за введення української мови до судочинства, релігійної обрядовості, власне в усі сфери життя українського населення.

Отож, спираючись на відомості з книги С. Сірополка, який окрім близького знайомства з І.Стешенком, був й відомим освітнім діячем, а від 1917 р. включився в роботу з розбудови української школи безпосередньо в Україні, увійшовши до керівництва Товариства шкільної освіти, про яке йтиметься далі, можемо стверджувати, що, ставши на чолі освітньої галузі молодого країни, І.Стешенко визначив своїми завданнями:

- наймасштабнішу українізацію учительського загалу;
- найширше розповсюдження народної школи;
- найшвидшу продукцію української шкільної науки.

Ці тезові положення нами узагальнено за рукописом невідомого автора, що зберігається в архіві С. Сірополка, і відповідно наводимо за його книгою [5, с.469], де автор подає також розлогу цитату із Декларації Генерального секретаріату УНР від 26 червня 1917 р.: «Секретаріат має на меті насамперед з'єднати у своїх руках все керування шкільною освітою, а саме: догляд за переведенням на місцях українізації школи, організацію видання підручників, відшукування і приготування учителів до шкіл та поміч у згуртуванні їх у професійні товариства. <...>. Для здійснення своїх завдань у шкільній справі Секретаріат має подбати про створення Всеукраїнської шкільної ради, яка носитиме територіальний характер <...>. Для постійного зв'язку з місцями Секретаріат має на меті завести своїх спеціальних комісарів по народній освіті».

Наголосимо, що до важливих кроків Стешенка-міністра, який, на жаль, внаслідок політичних катаклізмів в українській владі за часів Української революції обіймав цю посаду лише півроку, необхідно віднести:

- підготовку плану розбудови єдиної школи;
- початок формування в державі професійної освіти;
- реорганізацію управління системою освіти.

Повернувшись трохи на початок 1917 р., зазначимо, що безумовним здобутком саме Стешенка-освітянина є заснування ще в квітні 1917 р. вже згаданого Товариства шкільної освіти [5, с.468]. Воно ставило за мету ширити серед українського люду освіту через нижчі, середні й вищі школи з викладовою українською мовою...» [там само]. За допомоги приватних осіб вже в березні 1917 р. Товариство відкрило першу в Києві українську гімназію (змішаного типу) імені Т. Г. Шевченка [3, с.15].

До вагомого результату роботи Товариства треба віднести й проведення у квітні 1917 р. I Всеукраїнського вчительського з'їзду, у зверненні якого до освітянського загалу зазначалося: «Товариші-вчителі! Перед нами на першому місці стоїть заснування рідної школи, щоб народ наш не калічив свого духа... Мусимо поставити цю справу на рівень найкращих педагогічних вимог. А для цього треба перш за все єднання» [54, с.17-18].

Уже через 3 місяці, наприкінці липня 1917 р. в Києві провели II Всеукраїнський вчительський з'їзд, на якому прийняли програму діяльності Генерального Секретаріату освіти щодо організації роботи нової школи в Україні – національної не лише за формою, а й за змістом. План такої єдиної школи, розроблений фактично членами Товариства шкільної освіти влітку 1917 р., узагальнив й опублікував товариш (або заступник) Генерального секретаря освіти Петро Холодний [15]. А в зверненні Секретарства справ освітніх Генерального Секретаріату України від 13 жовтні 1917 р. «До української людності», підписаного І.Стешенком, зауважувалося: «[запроваджувана] школа буде рідна. Досі не пускали в школу рідної мови бо хотіли знищити наш народ; не давали розвиватися його духові. Тепер школа має бути рідна: в ній навчатимуться і

чужого і свого знатимуть про своїх батьків та дідів, що працювали для нашого щастя» [2].

Підкреслимо, що І.Стешенко був прихильником ідей не поступової, в невідкладної українізації освіти. Саме це вважаємо визначальною рисою його як українського освітянина початку ХХ ст. Проте його наміри зустріли істотну опозицію і з боку ворогів української культури, і з боку представників Київського навчального округу, які не визнавали новий український уряд, а Секретаріат освіти ще не мав належної виконавчої сили. Лише в часи Директорії проєкт єдиної школи в Україні був нарешті остаточно узгоджений (1919) [4].

За даними сучасних істориків з Інституту національної пам'яті, активний упроваджувач політики українізації та відродження національної свідомості І.Стешенко для більшовиків був серед ворогів номер один [7]. Ще в січні 1918 р., коли армія Муравйова захопила Київ, було видано наказ про його вбивство. Щоб врятуватися від більшовицьких куль, він пішки вийшов із захопленого ворогами міста [7] й дістався рідної Полтавщини. Однак 30 липня 1918 р. (за іншими даними – 1 серпня) на очах сина його було вбито членами більшовицького осередку Зінківського повіту Полтавської губернії [12].

Вочевидь не можна не поцінувати діяльність І.Стешенка зі створення засад розбудови національної освіти і насамперед його зусиль із згуртування для цієї мети національно свідомих освітян.

На останок, у контексті теми вишиванки, згадаємо свідчення доньки І.Стешенка Ірини про його захоплення українською старовиною, яке він проніс крізь усе життя і, попри матеріальні труднощі, «постійно відвідував товкучки та букіністів, збирав старовинні українські речі, після нього залишились старі українські килими, гончарні вироби, рушники, плахти, вишиті сорочки» [11].

Література

1. Александрова Г.А. Леся Українка та Іван Стешенко: епістолярій як біографічне джерело. Матер. міжнародної наук. конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями. 5-7 жовтня 2021 р., м.Київ. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1270>
2. До української людності. ЦДАВО України, ф.2201. Оп.1. Спр.12. Арк.7.

3. Лікарчук І.Л. Міністри освіти України: монографія: В 2-х т. Т.1. (1917-1943 pp.). Київ: Видавець Ешке О.М., 2002. С. 9-43
4. Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часів революції 1917-1919 pp. Київ 1920.
5. Сіропалко Степан. Історія освіти в Україні. Київ наук. думка 2001.
6. Сіропалко С. Перший генеральний секретар Міністерства народної освіти І.М.Стешенко. *Тризуб. 1928. Париж.*
7. 1873 – народився Іван Стешенко, перший міністр освіти УНР. <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/cherven/24/1873-narodyvsya-ivan-steshenko-pershyy-ministr-osvity-unr>
8. Сойко І.М. Педагогічна діяльність Івана Стешенка: дис. канд. пед. наук. Луган. Держ. Пед. ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ: [б.в.], 2001. 20 с.
9. Стешенко Іван. У: Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] /Наук. т-во імені Шевченка; гол. ред. проф.Володимир Кубійович. Париж – Нью-Йорк. 1955-1995. С.3045. <http://izbornyk.ua/encycl/euii235.htm>
10. Стешенко Іван Матвійович. У: Українська педагогіка в персоналіях: у 2-х книгах. Кн. перша Х-ХІХ ст. Київ: Вид-во «Либідь», 2005. С.495-500.
11. Стешенко І. І. Формальні відомості до біографії Ів. М. Стешенка. Архів музею М. Старицького в Києві. Ф. ММС. 939. Спр. 10936.Р.Д.544. 3 акр.
12. Титаренко Г. Іван-воїн: до 105-річниці вбивства більшовицькими терористами Івана Стешенка. <https://poltava.to/project/7824/>
13. Титаренко Г. «На гострому сірому камені блиснуло щось, наче племін» (Українка Леся). У: Іван Стешенко на тлі епохи: кінець ХІХ – початок ХХ ст. : зб. матеріалів Всеукраїнського круглого столу (м. Полтава, 2 грудня 2024 року). – Полтава : ПУЕТ, 2025.
14. Холодний П. Єдина школа. *Вільна українська школа*. 1917. Жовтень. С.66-68.
15. Янковська О.В. Стешенко Іван Матвійович / Інститут історії України НАН України. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Steshenko_I

Галина Дорожко,
вчитель географії
Новенського ЗЗСО Токмацької міської ради
Запорізької області
e-mail: galinadorozko166@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «ЕТНІЧНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ» ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ 8 КЛАСУ

Вивчення географії в школі не обмежується лише засвоєнням інформації про розташування об'єктів, природні умови та ресурси. Важливим аспектом є формування всебічно розвиненої особистості, здатної до міжкультурного діалогу та розуміння «diversity світу» [1]. Тема «Етнічний склад населення», яка